

syntax dependent clause is subordinated to the main clause in a complex sentence. The article focuses on two types of elementary complex sentences; they are formal elementary and semantically elementary ones. Taking into consideration formal syntactic and semantic syntactic interpretation of complex sentences, it should be noted that elementary complex sentences are the derivational base of simple complicated sentences. The article suggests the classification of semantic and syntactic dependency in complex subordinate structures.

Key words: a complex sentence, a simple complicated sentence, an elementary complex sentence, primary predicative semantic and syntactic dependencies.

УДК 811.161.2'367.333

Олександр Межов

СЕМАНТИЧНІ КЛАСИ АГЕНТИВНИХ ДІЄСЛІВ У ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті комплексно досліджено семантичну і структурну організацію простих речень з агентивними дієслівними предикатами різних лексико-семантичних груп та особливості їхнього функціонування в сучасній українській літературній мові. Проаналізовано значення дієслівних предикатів. З'ясовано основні функції агентивних дієслів у структурі речення. Обґрунтовано зумовленість семантико-синтаксичної структури речення валентнісним потенціалом дієслівного предиката. Виділено й схарактеризовано семантичні варіанти предикатів і відповідних їм субстанційних компонентів. Досліджено зв'язок категорії валентності дієслова із семантико-синтаксичною структурою елементарного речення. Встановлено якісний склад агентивних дієслів, проведено їхній семантичний аналіз. Визначено типи семантико-синтаксичної структури речень, зумовлених цими дієслівними предикатами. Теоретичну проблематику розглянуто на тлі морфологічної і синтаксичної структури сучасної української літературної мови.

Ключові слова: дієслівне речення, предикат, суб'єкт, об'єкт, валентність, агентивне дієслово.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дієслову як центральній частині мови властива найбільша кількість граматичних категорій, що зумовлює його основну роль у формуванні семантико-синтаксичної та формально-синтаксичної структури простого речення. А. П. Загнітко, спираючись на вербоцентричну теорію речення,

обґрунтовану Л. Теньєром і поглиблену на матеріалі сучасної української літературної мови І. Р. Вихованцем, переконливо зауважує: «Основою речення у переважній більшості випадків виступає семантичний або логіко-семантичний предикат, що у типових випадках виражається дієсловом» [3, с. 269]. Власне дієслівна категорія семантико-синтаксичної валентності дає змогу дієслову визначати кількісний і якісний склад субстанційних синтаксем у семантично елементарних простих реченнях. Проблема валентності дієслова перебуває в центрі наукових зацікавлень сучасних граматистів, оскільки «за вербоцентричною теорією речення саме дієслово у функції предиката конституює речення, як носій валентності воно передбачає наявність навколо себе певних відкритих позицій, кількість та характер яких чітко детерміновані і які можуть чи повинні заповнюватися актантами» [14, с. 172].

Дієслову, як ядру в системі лексико-граматичних класів слів, притаманний найбільший діапазон валентної сполучуваності в сучасній українській мові – від одного до семи іменникових синтаксем. Американський дослідник У. Л. Чейф щодо цього зазначає, що «природа дієслова визначає, що буде становити інша частина речення, зокрема, які іменники будуть дієслово супроводжувати, який стосунок до нього будуть мати ці іменники і як ці іменники будуть схарактеризовані в семантичному плані» [15, с. 114].

Специфікою дієслова як головного репрезентанта валентності є його спроможність насамперед структурувати реченнєві конструкції з предикатами дії, які «становлять основні й найпоширеніші предикати речення, що є найпоказовішими фактично в усіх мовах» [10, с. 127]. Саме ці предикати характеризуються максимальним ступенем вияву ознаки динамічності й найбільшим валентним потенціалом – сполучуваністю із суб'єктом, об'єктом, адресатом, інструменталем та локативом.

Семантичний аналіз дієслівного предиката неможливий без усвідомлення сутності категорії агентивності/неагентивності, яка зумовлена характером носія ознаки, його роллю в реалізації дії як безпосереднього її чинника. Від активного чи пасивного носія ознаки залежить валентна потужність дієслівного предиката, що впливає на кількісні та якісні параметри всіх іменникових синтаксем в елементарному простому реченні. Ф. С. Бацевич зазначає: «Прикметна відмінність висловлювань з агентивними та неагентивними дієслівними

предикатами, що спирається на різну референтну віднесеність їх суб'єктів, дозволяє кваліфікувати приховану семантичну категорію, що лежить в основі цих відмінностей, як самотійну усвідомлену дію (чи діяльність) / несамотійну неусвідомлену дію (буттєвий стан)» [1, с. 119]. Звідси випливає, що категорія агентивності перебуває в тісному зв'язку з лексичним наповненням позиції носія ознаки і має особливе значення у реченнєвих конструкціях із суб'єктом, вираженим іменниками-назвами істот. Будь-яка діяльність, що передбачає досягнення відповідної мети, пов'язана з активним суб'єктом (виконавцем активної дії, діячем, агентивом). Елементарні семантико-синтаксичні структури з агентивними дієслівними предикатами звичайно багатокomпонентні й містять такі аргументи: агентив, об'єкт, адресат, знаряддя або засіб, а нерідко й просторовий конкретизатор, що вказує на місце дії або напрям руху.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В українській лінгвістиці останніх десятиріч дієслівні предикати, що організують різні типи речень, досліджені у працях І. Р. Вихованця [2], А. П. Загнітка [4], О. І. Леути [7], Т. Є. Масицької [8] та ін., які дають змогу зробити висновки про виняткову складність і диференційованість таких одиниць, а також визначити набір їхніх основних властивостей. Проте ґрунтовнішого вивчення потребує саме зв'язок категорій агентивності та акціональності, зумовлених передусім лексико-семантичним наповненням суб'єктної та предикатної позицій.

Мета статті – здійснити комплексний функційно-семантичний аналіз агентивних дієслів сучасної української літературної мови. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: 1) установити роль дієслова у моделюванні структури речення; 2) з'ясувати сутність категорії агентивності / неагентивності; 3) виділити основні семантичні групи агентивних дієслівних предикатів; 4) дослідити компонентну структуру і семантико-синтаксичну специфіку простих дієслівних речень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Категорія агентивності охоплює такі основні категорійно-семантичні ознаки, як волюнтативність, контрольованість, каузативність, акціональність. Волюнтативність передбачає залежність дії, яку здійснює суб'єкт, від його волі. Контрольованість об'єднує ознаки усвідомлення, здатності предмета здійснювати певну дію без зовнішнього втручання. Каузативний елемент у реченнях з

дієсловами дії відповідає онтологічній сутності дії, яка передбачає мету як «можливість зробити так, щоб стан (або якість) об'єкта був змінений унаслідок застосування засобів впливу – матеріалу, предметів» [6, с. 67]. Акціональність дієслів дії, на думку Г. О. Золотової, є одним із головних критеріїв розмежування повнозначних слів: дієслова або називають дію предмета, або як дію представляють існування предметів, їхні відношення, стани, якості [4, с. 159]. Як зазначає дослідниця, «у центрі дієслівної системи – підклас дієслів зі значенням дії, або акціональних, найповніше відображає категорійне значення дієслова як частини мови» [4, с. 60].

Для агентивних дієслів, окрім виділених категорійно-семантичних ознак, визначальним є характер носія ознаки та об'єкта. У таких реченнях діяч, як було зазначено, є активним, бо виявляє власну ініціативу (волю) учасника події і творить ці події самотійно, напр.: *І раб копає землю, теше камінь.., виводить мури* (Леся Українка). Інший характер семантики має правобічний об'єкт. За словами І. Р. Вихованця, «характерною ознакою дієслів дії є їхній вужчий порівняно з дієсловами стану лексичний діапазон лівобічної суб'єктної позиції і ширше з лексичного погляду охоплення правобічної об'єктної валентності» [2, с. 86]. Об'єктність – характерна ознака семантичної структури речень із предикатами дії, бо переважно дія суб'єкта спрямована на об'єкт з певною метою, «і у сфері значеннєвих відношень активних дієслів домінує об'єктний зміст, а за семантикою їх можна кваліфікувати як об'єктні» [5, с. 44]. Як відомо, чіткого семантичного поділу дієслів на групи досягти дуже важко, адже значення дії надзвичайно розгалужене і ємне, тому на основі теоретичних узагальнень, репрезентованих у різних лінгвістичних розвідках, дієслівні предикати дії можна семантично диференціювати на дієслова конкретної фізичної дії, руху й переміщення, розумової, мовленнєвої та сприйняттєвої діяльності.

Ядро семантичного поля «дія» формує поняття фізичної дії, організоване дієслівними одиницями. Загальна семантика фізичної дії об'єднує багато значень, серед них – активний фізичний вплив на об'єкт, створення, перетворення, знищення об'єкта, механічна зміна об'єкта, побутова господарська діяльність носія ознаки, спрямована на певні зміни й створення нових об'єктів, приєднання чи відчуження об'єкта, перетворення, зближення, об'єднання, просторової взаємодії діяча і об'єкта, каузація, несамотійне переміщення об'єкта тощо.

Спільним для всіх цих значень є те, що при дієслівних предикатах фізичної дії активність виходить від діяча, який фізично впливає на об'єкт і викликає в ньому певні зміни. Сема активності в таких предикатах пов'язана зі значенням вольового зусилля, докладанням енергії з боку діяча. На цю особливість звертав увагу ще О. М. Пешковський: «Усяке дієслово передусім означає дію... І значить, у дієслові, якщо воно зображує дію, повинен бути відтінок волі, наміру» [13, с. 101]. Активному діячеві протиставлений інший учасник ситуації, передбачений дієсловом фізичної дії, – об'єкт, тобто субстанція, яка створюється, змінюється чи знищується у процесі дії. Дія активних дієслів спрямована на об'єкт і повністю охоплює його, бо об'єкт є метою, кінцевим результатом дії.

Дієслова активної фізичної дії можна поділити на такі групи: а) зі значенням творення (руйнування), видів діяльності: *боронувати, будувати, бурити, варити, виготовляти, доїти, жати, клеїти, клепати, косити, кроїти, кувати, ламати, майструвати, малювати, міряти, молоти, молотити, мурувати, орати, пасти, пиляти, полоти, прасувати, прати, прясти, ремонтувати, руйнувати, садити, сапати, сіяти, скиртувати, склити, скородити, споруджувати, творити, тесати, ткати, цементувати, шити, штукатурити* та ін. Напр.: *Поруч сіяли й орали, поруч жали і косили* (М. Рильський); *...всі прийдуть і толокою скопають нерівні місця* (У. Самчук); *А як він любив поратись біля бджіл та родючого дерева! Навіть дички щеплював у лісах...* (М. Стельмах); *Я Дніпро розхлюпочу шоломом, Щоб посіяти рожі густі* (А. Малишко); *Будують добре заличковану халупу...* (І. Багрянний); *А я зліплю кухлятко, – Щоб водицю пити!* (П. Воронько); *Десь і рискалі взялися, кожний для себе ямку гребє...* (Б. Лепкий); б) дієслова, що вказують на більший чи менший ступінь інтенсивності дії, спрямованої на об'єкт: *бгати, бити, бомбити, бороти, валити, вішати, в'язати, гасити, гальмувати, гноїти, гнудати, гнути, горнути, гребти, гризти, гріти, дерти, ділити, клювати, колоти, краяти, крити, кришити, купати, кусати, ламати, латати, мити, мазати, мести, милити, мити, місити, м'яти, нищити, палити, парити, пороти, ранити, рвати, рівняти, різати, розкидати, рубати, сікти, смалити, сушити, терти, тиснути, товкти, топтати, торкати, чавити, чистити, чіпляти, шматувати, щербити* та ін. Напр.: *І руки ці зламають мирний стилос, Щоб знов творити розпочатий Рим* (Є. Маланюк); *Полк знищили в порох* (О. Довженко);

...церкву **спалили**... (Ю. Яновський); *Хлопець розкидав* наготовану купу... (П. Загребельний); *І верхи на лозинах дітлахи рубали* кропиву і лопухи (Л. Костенко); *Іваниха чавила* товкачем у цебриці картоплю (Б. Харчук); в) дієслова, що поєднують у собі семантику руху і конкретної фізичної дії: *везти, вести, волокти, гнати, котити, нести, тягти, штовхати* і под., напр.: **Везли** їх, зраних в борні з солдатами... (О. Олесь); *Мовчки вивела* перестрашеного посла з зали й **повела** до своїх покоїв... (Б. Лепкий); *І в світлім присмерку прийшли Ви до моєї хати, І зошит віршів принесли*... (М. Рильський); *Турки поволокли* Марка на пагорб (Ю. Мушкетик); *...державники Луцька прикотили* йому сто бочок гречаного меду... (М. Вінграновський); *...я сама тягла* маму до церкви (М. Хвильовий).

Дієслова мовленнєвої діяльності охоплюють конкретні значення: 1) повідомлення (*казати, говорити, розповідати, заявити, повідомляти* і под.); 2) спілкування (*розмовляти, домовлятися, питати, відповідати, заперечувати* та ін.); 3) спонування (*просити, вимагати, пропонувати, радити* та ін.); 4) емоційного впливу (*привітатися, попроситися, запросити* тощо); 5) мовленнєвого вираження емоцій (*скрикнути, здивуватися, вразитися* та ін.). Напр.: *Прадід Данило розповідав* рибалкам різну бувальщину (Ю. Яновський); *Дуже сумний отакий осінній краєвид на рівнині! – відізналась* Олена... (О. Кобилянська); *Останні слова Чабан викрикнув* голосно... (О. Довженко); *Я покликав* тебе, аби мати за перекладача (М. Вінграновський); *Розпачливо допитуються* два голоси – мелодія й речитатив (Ю. Яновський); *Президент відповів* на запитання журналістів («Україна молода»); *На нараді освітяни обговорили* стан підготовки шкіль до нового навчального року («Освіта»). У позиції діяча виступають іменники-назви осіб. Такі дієслівні конструкції, крім суб'єкта, нерідко передбачають об'єкта і адресата мовлення [9, с. 145], напр.: *Я скажати тобі* лиш слово хотів... (П. Тичина).

Погляди мовознавців на мовлення як окремий вид діяльності людини суттєво різняться. Так, деякі граматисти об'єднують в одну групу дієслова, що позначають мислення і мовлення, за подібністю їхніх функцій. Проте інші мовознавці стверджують, що таке об'єднання неможливе, бо «...висловлення, на відміну від мислення, характеризується обов'язковою спрямованістю на співрозмовника (або слухача), воно завжди адресоване комусь», а також «за лексичним значенням ці дієслова співвіднесені з різними явищами; їхня відмін-

ність у речовинному значенні зумовлює і неоднорідність їхньої синтаксичної дистрибуції» [12, с. 28]. Процес мовленнєвої діяльності передбачає такі компоненти ситуації, як: мовець; слухач; процес вимовляння; процес вираження думки, почуття, волі; процес повідомлення думки (мовленнєвий контакт); об'єкт мовлення; характеристика процесу або об'єкта мовлення [11, с. 68–74].

Периферію дієслів мовлення утворюють валентно сполучувані з назвами істот дієслова звукової семантики, що репрезентують безпосередньо не пов'язані з мисленням та мовленнєвою діяльністю як суспільним явищем звуки, які створює людина (*кашляти, чхати, шморгати, хрипіти, хропіти, гикати, сопіти, стогнати, плямкати, чвакати, сьорбати, човгати, шльопати, цмокати, ахкати, охкати, хмикати, тьхукати, аукати, агукати, ахкати, гейкати, тпрукати* та ін.) або тварина (*гавкати, іржати, кувати, мекати, мукати, муркати, нявкати, сичати, шипіти* і под.). Напр.: *Бувало дід на печі стогне всю ніч та шморгає* (О. Довженко); *Народ хитнувся назад, наче хлюпнула хвиля, і рівночасно ахнули люди й рушниці* (М. Коцюбинський); *Зозулі кували, кували, торкаючи дзьобиками чарівні клавіші неба* (О. Гончар). На відміну від предикатів процесів звучання на зразок *шелестіти, скрипіти, дзюрчати* і под. ці динамічні дієслова передбачають активного діяча, а тому є всі підстави зарахувати їх до предикатів дії. Джерелом звуку є не зовнішній вплив, а сама істота, її органи артикуляції, як і під час власне мовленнєвої діяльності.

Семантика дієслів розумової діяльності нерідко поєднує в собі інтелектуальну й фізичну діяльність людини, спрямовану на досягнення мети. До цієї групи належать предикати, що описують мисленнєві акти діяча, які не лише обмежені його психічною сферою, а й виявлені в конкретній пізнавальній діяльності. Інтегральною семою усіх дієслів, що входять до аналізованої групи, є «мислення», яка реалізована у наборі диференційних сем, як-от «пізнання», «відтворення», «класифікація» і под., що зумовлює можливість їхнього поділу на групи з вужчою семантикою: 1) мислення: *думати, роздумувати, задумуватись, міркувати, розмірковувати, замислюватись* та ін.; 2) відтворення (акту творчої діяльності): *складати, вигадувати, видумувати, малювати, писати, зображати, пояснювати, тлумачити* тощо; 3) пізнавальної діяльності: *вивчати, пізнавати, розуміти, усвідомлювати, дізнаватися, досліджувати, відшукувати, відгадувати* і под.; 4) класифікації: *класифікувати, ділити, розчленовувати,*

розмежовувати, диференціювати, згруповувати, групувати, аналізувати, градувати, узагальнювати, зіставляти, ототожнювати, ранжувати, формувати, комплектувати та ін.; 5) вимірювання, обчислення, розрахунку: вимірювати, віднімати, ділити, додавати, множити, обчислювати, рахувати, розраховувати, розв'язувати тощо. Напр.: *І винайшов сусід мій простий прилад, Щоб нищити прозорих розбишак* (М. Рильський); *Він докладно почав аналізувати зауваження, з якими виступали літстудійці* (О. Донченко); *Розтлумач мені, для чого ми живемо?* (О.Довженко); *Тепер йому здавалося, що Тіна неодмінно мусить ототожнювати героїв фільму з ним* (Ю. Мушкетик); *Марійка розв'язала задачу талановито, не так, як усі* (О. Донченко); *Вчені розрахували наслідки зіткнення Землі з первинної чорною дірою* («Наука і суспільство»). Лівобічну валентність таких дієслів реалізує агентив (номінації осіб), правобічну – об'єктні синтаксеми (назви конкретних предметів, абстрактних понять) або з'ясувально-об'єктні підрядні частини як їхні еквіваленти.

Дієслова чуттєвого сприйняття перебувають на периферії предикатів дії, межуючи з предикатами процесу, оскільки їм властива не тільки послаблена динамічність, а й послаблена «активність» діяча у лівобічній валентній позиції. Проте здатність реалізувати дві правобічні валентності – облігаторну об'єктну та факультативну інструментальну – уможлиблює зарахування їх до предикатів дії [9, с. 146]. Дієслова сприйняттевої діяльності відкривають позиції для діяча, який сприймає об'єкт за допомогою органів чуття і спрямовує це сприймання на досягнення гіпотетичного результату. Роль таких предикатів здатні виконувати дієслова *бачити, дивитися, відчувати, нюхати, оглядати, визирати, глядіти, дивитися, зазирати, зиркати, назирати, озиратися, підмічати, позирати, примічати, помічати, слухати, спостерігати, сприймати, чути* і под. Вони засвідчують, що діяч усвідомлено сприймає об'єкт, напр.: *Людина розмовляє рідною мовою, а на неї озираються* (Л. Костенко); *І пішов я далі нюхать, Щоб знайти новий товар* (І. Франко); *...І дивились люди мені в очі, Щоб знайти надії джерело* (А. Малишко); *Сю сповідь слухайте, щоб знать, Чю хороните ви пам'ять* (І. Франко); *Я оглядавсь, аби побачить хату, Свій двір, стареньку кузню над сагою І матір за воротами смутну* (П. Воронько); *Глядачі бачили на екрані прославлених героїв* («Молодь України»); *Земляни спостерігали унікальне природне явище – проходження Венери по диску Сонця* («Наука і суспільство»).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, агентивні дієслова утворюють центр дієслівної системи української мови, формуючи переважну більшість дієслівних речень. Вони найбільшою мірою семантично диференційовані, передбачають активного суб'єкта і мають чітко виражену об'єктну спрямованість. Перспективним у цьому напрямі є дослідження ролі неагентивних дієслівних предикатів для формування реченнєвих конструкцій української мови.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 340 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон ДУ, 1996. – 437 с.
4. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – [5-е изд., стереотип.] / Г. А. Золотова. – М. : КомКнига, 2007. – 368 с.
5. Кильдибекова Т. А. Глаголы действия в современном русском языке: опыт функционально-семантического анализа : [монография] / Т. А. Кильдибекова. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1985. – 160 с.
6. Лазуткина Е. М. Синтагматический класс глаголов: языковая данность, концептуальный феномен, коммуникативный стереотип / Е. М. Лазуткина // Науч. докл. высш. шк. : Филол. науки. – 1995. – № 5–6. – С. 65–78.
7. Леута О. І. Дієслівні речення в українській літературній мові: структура, семантика, моделі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. І. Леута. – К., 2009. – 35 с.
8. Масицька Т. Є. Граматична структура дієслівної валентності : [монографія] / Т. Є. Масицька. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. – 208 с.
9. Межов О. Г. Субстанціальна синтаксема у функції суб'єкта дії / О. Г. Межов // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. : Філологічні науки. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – № 6. – С. 143–148.
10. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія]. – [2-ге вид., переробл.] / М. В. Мірченко. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
11. Ніколаєва Н. Г. Семантико-синтаксична організація речень з дієслівними предикатами мовлення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Наталія Геннадіївна Ніколаєва. – К., 2003. – 236 с.
12. Пак Г. А. К вопросу о принципах выделения глаголов речи / Г. А. Пак // Вопросы теории русского языка : [сб. науч. тр. Новосибир. пед. ин-та]. – 1975. – Вып. 119. – С. 27–37.

13. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. – [8-е изд., доп.] / А. М. Пешковский. – М. : Яз. славян. культуры, 2001. – 510 с.
14. Степанова М. Д. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке : [монография] / М. Д. Степанова, Г. Хельбиг. – М. : Высш. шк., 1978. – 259 с.
15. Чейф У. Л. Значение и структура языка : [монография] / У. Л. Чейф. – М. : Прогресс, 1975. – 482 с.

References

1. Batsevych F. S. Osnovy komunikativnoi linhvistyky : [pidruchnyk] / F. S. Batsevych. – K. : Akademiia, 2004. – 340 s.
2. Vyhovanets I. R. Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti : [monohrafiia] / I. R. Vyhovanets. – K. : Nauk. dumka, 1988. – 256 s.
3. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy : [monohrafiia] / A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 1996. – 437 s.
4. Zolotova G. A. Communicativnyie aspekty russkogo sintaksisa. – [5 izd., stereotipn.] / G. A. Zolotova. – M. : ComKniga, 2007. – 368 s.
5. Kildibekova T. A. Glagoly deistviia v sovremennom russkom yazyke : opyt funktsionalno-semanticheskogo analiza : [monohrafiia] / T. A. Kildibekova. – Saratov : Izd-vo Saratov. un-ta, 1985. – 160 s.
6. Lazutkina E. M. Sintagmatichescii klass glagolov: yazykovaia dannost, kontseptualnyi fenomen, kommunikativnyi stereotip / E. M. Lazutkina // Nauch. dokl. vyssh. shk. : Filol. nauki. – 1995. – № 5–6. – S. 65–78.
7. Leuta O. I. Diieslivni rechennia v ukrainskii literatyrnii movi : structura, semantyka, modeli : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / O. I. Leuta. – K., 2009. – 35 s.
8. Masytska T. Ye. Hramatychna structura diieslivnoi valentnosti : [monohrafiia] / T. Ye. Masytska. – Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 1998. – 208 s.
9. Mezhov O. H. Substantsialna syntaksema u funktsii subiekta dii / O. H. Mezhov // Nauk. visn. Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky. Ser. : Filolohichni nauky. – Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2000. – № 6. – S. 143–148.
10. Mirchenco M. V. Structura syntaksychnykh katehorii : [monohrafiia]. – [2-he vyd., pererobl.] / M. V. Mirchenko. – Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2004. – 393 s.
11. Nikolaieva N. H. Semantyko-syntaksychna orhanizatsia rechen z diieslivnymy predykatamy movlennia : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / Natalia Hennadiivna Nikolaieva. – K., 2003. – 236 s.
12. Pak G. A. K voprosu o printsypakh vydieleniia glagolov rechi / G. A. Pak // Voprosy teorii russkogo yazyka : [sb. nauch. tr. Novosibir. ped. in-ta]. – 1975. – Vyp. 119. – S. 27–37.

13. Peshkovskii A. M. Russkii sintaksis v nauchnom osveshchenii. – [8 izd., dop.] / A. M. Peshkovskii. – М. : Yaz. slavian. kultury, 2001. – 510 s.
14. Stepanova M. D. Chasti rechi i problemy valentnosti v sovremennom russkom yazyke : [monohrafiia] / M. D. Stepanova, G. Helbig. – М. : Vyssh. shc., 1978. – 259 s.
15. Cheif U. L. Znacheniiie i struktura yazyka : [monohrafiia] / U. L. Cheif. – М. : Progress, 1975. – 482 s.

Межов Александр. Семантические классы агентивных глаголов в грамматической системе современного украинского языка. В статье комплексно исследована семантическая и структурная организация простых предложений с агентивно глагольными предикатами различных лексико-семантических групп и особенности их функционирования в современном украинском литературном языке. Проанализировано значение глагольных предикатов. Выявлены основные функции агентивных глаголов в структуре предложения. Обоснована обусловленность семантико-синтаксической структуры предложения валентным потенциалом глагольного предиката. Выделены и охарактеризованы семантические варианты предикатов и соответствующих им субстанциональных компонентов. Исследована связь категории валентности глагола с семантико-синтаксической структурой элементарного предложения. Установлен качественный состав агентивных глаголов, проведен их семантический анализ. Определены типы семантико-синтаксической структуры предложений, обусловленных этими глагольными предикатами. Теоретическая проблематика рассмотрена на фоне морфологической и синтаксической структуры современного украинского литературного языка.

Ключевые слова: глагольное предложение, предикат, субъект, объект, валентность, агентивный глагол.

Mezhov Alexander. Semantic Classes of Agentive Verbs in the Grammatical System of the Modern Ukrainian Language. The article introduces complex of semantic and structural organization of simple sentences with agentive verbal predicates of various semantic and lexical groups as well as peculiarities of their functioning in modern Ukrainian literary language. Meaning of verbal predicate have been analyzed. The main function of agentive verbs in sentence structure have been defined. Conditionality of sentence structure by valent potentials of verbal predicate has been grounded. The semantic variants of predicates and proper to them substation components are selected and characterized. Connection of the category of valency with semantico-syntactic structure of the elementary sentence is given. Quality composition of the agentive verbs are defined, its semantic analyses are declaimed. Types of semantico-syntactic structure sentence, determined by these verb predicates, are given. Theoretical problems have been examined against the background of the modern Ukrainian morphological and syntactic structure.

Key words: verbal sentence, predicate, subject, object, valency, agentive verb.